

Anotace rozsudku ze dne 16. října 2012 ve věci č. 45026/07 – *Kędzior proti Polsku*

Senát čtvrté sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že v souvislosti s pobytem stěžovatele v ústavu sociální péče a řízením o vrácení způsobilosti k právním úkonům došlo k porušení čl. 5 odst. 1 a 4 Úmluvy (právo na svobodu a osobní bezpečnost) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy (právo na spravedlivý proces). Soud přiznal stěžovateli náhradu nemajetkové újmy ve výši 10 000 eur.

(i) Okolnosti případu

Stěžovatel trpěl od mládí psychickými problémy. Koncem roku 2001 byl z důvodu schizofrenie a nadužívání alkoholu soudně zbaven způsobilosti k právním úkonům na základě stanoviska znalce. Soud následně ustanovil opatrovníkem bratra stěžovatele, na jehož žádost byl stěžovatel umístěn do ústavu sociální péče (*Dom Pomocy Społecznej*), kde pobýval následujících 10 let. V průběhu svého pobytu v ústavu sociální péče se stěžovatel opakovaně pokoušel iniciovat řízení o obnovení plné způsobilosti k právním úkonům a napadal umístění do ústavu sociální péče navzdory své vůli a svému zdravotnímu stavu. V roce 2007 byl s ohledem na nález polského Ústavního soudu novelizován občanský soudní řád tím způsobem, že osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům se nově mohla sama domáhat obnovení této způsobilosti. Stěžovatelovy návrhy na zahájení řízení v roce 2008 byly zpočátku odmítány z procesních důvodů (nezaplacení soudního poplatku apod.), v následujícím roce ale došlo k zahájení řízení a soud na základě vyšetření stěžovatele prostřednictvím znalců zjišťoval, zdali jeho návrhu vyhovět. Znalci došli k závěru, že stěžovatel trpí schizofrenií, ačkoliv několik posledních let se u něj neprojevují psychotické symptomy ani agresivní chování. Bez léčebné terapie by se stěžovatelův stav mohl nicméně zhoršit. Přestože stěžovatel tvrdil, že i v případě získání způsobilosti k právním úkonům plánuje setrvat v ústavu sociální péče, podle znalců byla hlavním motivem jeho snahy o získání způsobilosti k právním úkonům možnost opuštění zmíněné instituce. Soud následně ustanovil soudního úředníka opatrovníkem stěžovatele, který se se stěžovatelem nikdy nesešel. Stěžovateli přestal soud doručovat vyrozměnění a jeho návrh zamítl.

(ii) Odůvodnění rozhodnutí Soudu

a) K tvrzenému porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy

Čl. 5 odst. 1 Úmluvy zakazuje zbavení svobody, kromě (mimo jiné) zákonného držení osob duševně nemocných. Při posuzování přiměřenosti opatření, kterým je stěžovatel zbaven svobody, je nutno přihlédnout ke konkrétním okolnostem daného případu, zejména typu, době trvání, účinkům a způsobu implementace daného opatření. Zbavení svobody ve smyslu čl. 5 odst. 1 nezahrnuje pouze objektivní prvek v podobě faktického odnětí možnosti po nikoli zanedbatelnou dobu opustit určitý prostor, ale také prvek subjektivní, spočívající v absenci platného souhlasu se zbavením svobody (srov. např. *Storck proti Německu*, č. 61603/00, rozsudek ze dne 16. června 2005, § 74). Osoba však může být zbavena svobody ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy i v případě, kdy je hospitalizována na otevřeném oddělení nemocnice, má pravidelný samostatný přístup do nehlídaných částí nemocnice a možnost samostatně opustit areál nemocnice (srov. *H. L. proti Spojenému království*, č. 45508/99, rozsudek ze dne 5. října 2004, § 92).

Ohledně nedobrovolného pobytu osob zbavených způsobilosti k právním úkonům v zařízení sociální péče již Soud v minulosti shledal, že se jedná o zbavení svobody (srov. *Stanev proti Bulharsku*, č. 36760/06, rozsudek velkého senátu ze dne 17. ledna 2012, § 132 a *D. D. proti Litvě*, č. 13469/05, rozsudek ze dne 14. února 2012, § 152). V obdobných případech je dle

Soudu pro posouzení, zda došlo ke zbavení svobody, klíčové, jestli vedení ústavu vykonávalo úplnou a účinnou kontrolu nad léčbou, péčí, pobytem a pohybem stěžovatele.

V daném případě ústav sociální péče vykonával nad stěžovatelem úplnou a účinnou kontrolu. Stěžovatel, ačkoli mohl vykonat určité cesty a strávil nějaký čas s rodinou, nebyl oprávněn ústav opustit bez povolení. Soud shledal, že došlo i k naplnění subjektivního prvku. Skutečnost, že stěžovatel *de iure* nedisponoval právní způsobilostí rozhodovat o svých záležitostech, neznamená, že nebyl *de facto* schopen chápat svoji situaci. Z dokumentů předložených Soudu vyplývá, že stěžovatel vnímal své umístění do ústavu sociální péče jako zbavení svobody a opakovaně se obracel na soud a další příslušné orgány za účelem znovunabytí způsobilosti k právním úkonům a možného odchodu z ústavu sociální péče. Navzdory zbavení způsobilosti k právním úkonům byl stěžovatel schopen svůj nesouhlas s umístěním do ústavu sociální péče vyjádřit. Stěžovatel tedy byl zbaven svobody ve smyslu článku 5 odst. 1 Úmluvy.

Soud dále zdůraznil, že zbavení svobody nemůže být zákonné, pokud vnitrostátní procesní právo neposkytuje dostatečné záruky proti svévolnému rozhodování. Pro případy zbavení svobody duševně nemocných osob Soud stanovil v rozsudku *Winterwerp proti Nizozemsku* (č. 6301/73, rozsudek ze dne 24. října 1979) tři minimální podmínky: s výjimkou naléhavých případů musí být dotyčný spolehlivě shledán duševně nemocným, což znamená, že existence skutečné duševní poruchy musí být zjištěna kompetentním orgánem na základě objektivního lékařského vyšetření; duševní porucha musí být takové povahy, že vyžaduje nucené zbavení svobody a oprávněnost tohoto zbavení musí záviset na přetrvávání dané poruchy.

V daném případě došlo k plnému splnění pouze první podmínky, kdy psychiatr sice nevyšetřil stěžovatele v době umístění do ústavu sociální péče, ale měsíc a půl předem, relativní krátkost této doby nicméně dle Soudu vyhovuje dané podmínce.

Zbývající dvě podmínky plně naplněny nebyly. Psychiatrické vyšetření, které stěžovatel podstoupil v roce 2001 před nástupem do ústavu sociální péče, nemělo za cíl posoudit stěžovatelův duševní stav s ohledem na jeho přijetí, ale pouze rozhodnout o otázce jeho právní ochrany. Stejně tak nedošlo k posouzení, zdali stěžovatelova duševní porucha nadále přetrvává, a jeho umístění v ústavu je proto nadále nezbytné. Stěžovatel podle všeho nepodstupoval žádné pravidelné psychiatrické prohlídky, a to od roku 2001 před nástupem do ústavu sociální péče, až do roku 2009, kdy byl vyšetřen s ohledem na probíhající řízení o navrácení způsobilosti k právním úkonům.

Jelikož příslušné právní předpisy týkající se pobytu osob v ústavech sociální péče nestanovily, že do ústavu sociální péče může být proti své vůli umístěna jen osoba trpící závažnou duševní poruchou, a nestanovily ani povinnost pravidelně sledovat za účelem posouzení nezbytnosti trvání zbavení svobody zdravotní stav takové osoby, neposkytovaly z pohledu článku 5 odst. 1 Úmluvy dostatečné záruky.

Z výše uvedených důvodů Soud dospěl k závěru, že v daném případě došlo k porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy.

b) K tvrzenému porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy

Stěžovatel dále namítal, že neměl k dispozici žádné účinné řízení, v němž by se mohl bránit proti svému nucenému pobytu v ústavu sociální péče a domáhat se svého propuštění. Do ústavu sociální péče byl umístěn na základě požadavku svého opatrovníka, ke kterému neposkytl souhlas.

Z judikatury Soudu k čl. 5 odst. 4 Úmluvy vyplývá, že v případě absence pravidelného soudního přezkumu musí mít osoba zbavená svobody možnost v přiměřených časových odstupech zpochybnit před soudem legalitu svého zadržování. Toto řízení musí dotčené osobě poskytovat vhodné záruky v závislosti na způsobu zbavení svobody a respektovat konkrétní okolnosti případu. Dané řízení nemusí splňovat záruky jako řízení podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, dotčená osoba musí mít nicméně přístup k soudu a příležitost být slyšena, ať už osobně nebo v některé formě zastoupení (např. *Megyeri proti Německu*, č. 13770/88, rozsudek ze dne 12. května 1992).

V projednávaném případě nebyly soudy zapojeny do procesu umístění stěžovatele do ústavu sociální péče v žádný okamžik. Polský právní řád nepředvídá automatický soudní přezkum takového opatření. Zároveň, pakliže je dotčená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům, nemůže samostatně zahájit přezkumné soudní řízení. Stěžovatel tedy neměl k dispozici žádné soudní řízení, ve kterém by se mohl domoci přezkumu zákonnosti jeho zbavení svobody, což též potvrzuje, že polská právní úprava dané oblasti je nedostatečná. Došlo proto k porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy.

c) K tvrzenému porušení čl. 6 Úmluvy

Stěžovatel dále namítal porušení čl. 6 (právo na spravedlivý proces), které spatřoval v nemožnosti obrátit se na soud za účelem obnovení své způsobilosti k právním úkonům navzdory rozhodnutí Ústavního soudu, podle nějž byla příslušná zákonná ustanovení, která tomu bránila, protiústavní.

Soud připomněl, že diskreční pravomoc smluvních států omezit přístup jednotlivců k soudům je limitována testem proporcionality. Čl. 6 odst. 1 Úmluvy musí být přitom interpretován v tom smyslu, že v zásadě zajišťuje dotčené osobě přímý přístup k soudu za účelem obnovení své právní způsobilosti (srov. *Stanev proti Bulharsku*, cit. výše). Ze srovnání z roku 2011 navíc vyplynulo, že v osmnácti z dvaceti zkoumaných národních právních řádů evropských států existuje možnost osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům domáhat se plného obnovení své právní způsobilosti a v sedmnácti národních právních řádech tímto právem disponovali i plně právně nezpůsobilí jedinci (tamtéž, § 95 a 243). Soud též zdůraznil, že právo podat návrh na vrácení právní způsobilosti je jedním z nejdůležitějších práv dotčené osoby, jelikož výsledek takového řízení je rozhodující pro výkon všech práv a svobod, které jsou rozhodnutím o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům dotčeny, včetně práva na svobodu a osobní bezpečnost (srov. *Shtukaturov proti Rusku*, č. 44009/05, rozsudek ze dne 27. března 2008, § 71).

V projednávaném případě Soud s ohledem na výše uvedené zásady a s přihlédnutím ke skutečnosti, že polský ústavní soud konstatoval, že osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům mají právo podat návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům, což obecné soudy ve věci stěžovatele nerespektovaly, došlo k nedůvodnému omezení práva stěžovatele na přístup k soudu. Čl. 6 odst. 1 Úmluvy proto byl porušen.

d) K namítanému porušení čl. 8 Úmluvy

Podle stěžovatele došlo umístěním do ústavu sociální péče k porušení jeho práva na soukromý a rodinný život. S ohledem na důvody, které vedly Soud ke konstatování porušení čl. 5 odst. 1 a 4, ve vztahu k čl. 8 nevystávají žádné samostatné otázky, které by bylo nutné samostatně posoudit.